

İşgüzar ingilis dilinin tədrisində müəllimin rolu

Aytən Kazımova

Azərbaycan Dillər Universitetinin

baş müəllimi

E-mail: dilchilik2001@gmail.com

Rəyçilər: ped.ü.f.d., dos. G.V. Sultanova,
filol.ü.f.d., dos. Ş.Ə. Albəliyev

Açar sözlər: dil tədrisi, ünsiyyət aktı, işgüzar ünsiyyət, üzbəüz ünsiyyət, qrup şəklində ünsiyyət

Ключевые слова: преподавание языка, акт речи, бизнес общение, общение лицом к лицу, групповое общение

Key words: language teaching, speech act, business communication, face-to-face communication, group communication

Azərbaycan Dillər Universiteti dil müəllimləri, tərcüməçi, filoloq və təcrübəli mütəxəssislərinin hazırlanması ilə məşğul olan ali təhsil müəssisəsidir. Müasir dövrdə xarici dili tədris edən müəllim ilk növbədə tələbələrin tədris edilən xarici dildə kommunikativ səriştəsinin formalaşdırılması üçün səmərəli şəraitin yaradılmasını təmin edə bilən və bu istiqamətdə tələbələrə hərtərəfli yardım edən bir şəxs olmalıdır. Bununla əlaqədar olaraq xarici dil müəllimlərinin bu sahədə bilik, bacarıq və vərdişlərinin əslində hansı səviyyədə olmasının müəyyənləşdirilməsi olduqca aktual bir problemə çevrilir. Bu gün xarici dili tədris edən hər hansı bir müəllim ilk növbədə kommunikativ səriştəyə malik olmalıdır, yəni, həm dil daşıyıcıları, həm də digər mədəniyyətlərə mənsub olan şəxslərlə real ünsiyyət zamanı tədris olunan dildən adekvat şəkildə istifadə etmək bacarığına malik olmalıdır [5, 5]. Xarici dil müəllimləri bilməlidirlər ki, tələbələrin inkişafında onların rolu olduqca əhəmiyyətlidir. Dil müəlliminin vəzifəsi tələbələrə hərtərəfli yardım edərək onlara dil sahəsində ən yüksək nailiyyətləri əldə etməyə kömək etməkdir. Müəllimin tələbələrə müsbət münasibətinin olması mütləqdir. Müəllim həmçinin hər bir tələbəyə fərdi şəkildə yanaşmağı bacarmalıdır. Müəllim-tələbə münasibətləri xarici dil tədrisi prosesinin əsas amillərindən biridir [1, 58]. Bu münasibətlər qarşılıqlı hörmət, məsuliyyət və əməkdaşlıq üzərində qurulmalıdır. Xarici dil tədrisinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədinə nail olmaq üçün aşağıdakı şərtlər nəzərə alınmalıdır:

- Qarşıya qoyulan məqsədlər real olmalıdır.
- İnnovativ metod və üsullar tədris prosesinə səmərəli tətbiq edilməlidir.
- Müəllim dil öyrənən tələbələrin arzu, maraq və təlabatları haqqında məlumatı olmalıdır.
- Xarici dili tədris edən müəllimin tədris etdiyi fənnə həvəslə yanaşması bu tədris prosesinin uğurlu olmasını təmin edən əsas şərtlərdəndir.
- Müəllimdə tələbələrin nəyi, necə və hansı məqsədlə öyrənməsini, yəni tədrisin məqsədləri, metod və üsulları haqqında məlumat olmalıdır [5, 10-11].

İstənilən bir fənnin tədrisində müəllimlərin rolu əvəz edilməzdir. Digər fənlərdə olduğu kimi ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədilməsində də dərs materialının anlaşılmasında və digər bu kimi məsələlərdə müəllim əsas yardımcı funksiya daşıyır. Qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədən müəllimlərinin işi ümumi ingilis dili

müəllimlərininkindən fərqlənir. Beləliklə, Tony-Dudley Evans ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədən müəllimlərinin dərslər zamanı 5 müxtəlif rolları yerinə yetirdiyini qeyd edir: 1) müəllim, 2) kursun dizayneri və material təşkilatçısı, 3) tədqiqatçı, 4) əməkdaş və 5) qiymətləndirici [4, 210]. Sveys 1985-ci ildə ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədən müəllim termini əvəzinə “xüsusi məqsədlərlə ingilis dili təcrübəçisi” və ya “xüsusi ingilis dili təcrübəçisi” terminini işlətmişdir [4, 38]. İngilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədilməsi təcrübəçilərinin əksəriyyəti İngilis dili öyrənilməsi üçün ümumi peşə yaxud təhsil marağı olan, təhsil sahələrinə əsas informasiya gətirən yetkin müəllimlərdir. Xüsusi məqsədlərlə ingilis dilinin əsas qolu işgüzar ingilis dilidir.

İşgüzar ingilis dili təcrübəçisi “*müəllim*” funksiyasında həmin ixtisasda dərslər biliklərə malik olmasa da tələbələrə yeni materialı öyrənməyə kömək edir. Müəllimlər burada iştirak edən yetkin tələbələrin ixtisas biliklərindən yararlanaraq işgüzar ingilis dili fənnini tərtib edə bilirlər. İşgüzar ingilis dili təcrübəçisi “kursun dizayneri və material təşkilatçısı” funksiyasında Diplomatik ingilis dili kimi xüsusi məqsədlərlə ingilis dili və işgüzar ingilis dili fənlərini təşkil edirlər [6, 103]. İşgüzar ingilis dili təcrübəçisi çox zaman tələbələri materialla təmin etməyə məcbur olur. İşgüzar ingilis dili təcrübəçisi “tədqiqatçı” funksiyasında ingilis dilini müəyyən xüsusi akademik məqsədlər baxımından öyrənir, məsələn: Diplomatik ingilis dilində diplomatiyanın tərkibini, tez-tez işlədilən sözlər, söz birləşmələrini, terminləri araşdırır. İşgüzar ingilis dili təcrübəçisi “əməkdaş” funksiyasında iki formada çıxış edə bilər. Bu formaları tam və natamam əməkdaşlığa ayırmaq olar. Birinci növ əməkdaşlıqda ingilis dili təcrübəçisi tərəfindən hazırlanan dərslər materialı dərslərdən əvvəl ixtisas müəllimi tərəfindən şərh edilir, belə əməkdaşlıq natamam əməkdaşlıq adlanır. İkinci növ əməkdaşlıqda isə ingilis dili təcrübəçisi ilə ixtisas müəllimi birgə komanda-təlimi dərslərini keçir, bu tam əməkdaşlıq adlanır. Akademik məqsədlərlə keçilən belə dərslər mühazirələrin, yeni terminlərlə bol olan yazı materiallarının və ya tezislərin asanlıqla başa düşülməsinə kömək olacaq. İşgüzar ingilis dili təcrübəçiləri “*qiymətləndirici*” funksiyasında müxtəlif qiymətləndirmə üsullarından – testlə tələbələrin biliyinin yoxlanılması, dil kursunun təkmilləşdirilməsindən istifadə edirlər [4, 191].

İşgüzar ingilis dili təcrübəçiləri adətən yeni xüsusi sahələrə həvəssiz yanaşırlar. Əlbəttə bunun səbəbləri vardır. Bu səbəblərə ingilis dilinin işgüzar məqsədlərlə öyrədilməsi üçün hazır materialın çatışmazlığı, İşgüzar ingilis dili təcrübəçilərinin bilmələri vacib olan yeni ixtisas sahələrinin olması və ingilis dili tədrisi statusunun dəyişməsi aiddir. İngilis dilinin işgüzar məqsədlərlə öyrədilməsi üçün hazır materialın olmadığına görə müəllimlər orijinal materiallardan istifadə etməli olurlar. Orijinal materiallar dil daşıyıcıları üçün tərtib olunub, lakin bu materialları nəinki dil daşıyıcıları, həmçinin xarici dili öyrənən tələbələr də istifadə edə bilər. Orijinal mətnlər vasitəsi ilə tələbələrin oxu, yazı və dinləmə bacarıqlarını intensiv şəkildə inkişaf etdirmək mümkündür. Ümumi ingilis dili və ya ingilis ədəbiyyatı fənləri üzrə ixtisaslaşan müəllimlər xüsusi dil ehtiyaclarının yaranması səbəbi ilə özlərinin az bilikli olduqları və ya heç məlumatı olmadıqları yeni ixtisas sahələrini tədris etməli olurlar. Bu zaman bir neçə xüsusi əhəmiyyətli suallar meydana gəlir:

a) “İngilis dilinin işgüzar məqsədlərlə öyrədilməsinə aid materialların məzmunu xüsusişdirilməlidir?” Burada qrammatika və ya xüsusi sahə ayrı-ayrılıqda tədris edilmir, hər ikisi qarşılıqlı öyrənilir. Lakin burada əsas diqqət Diplomatik ingilis dili kimi xüsusi sahələrə yönəlir, materialların məzmunu hər ixtisasa uyğun olaraq xüsusişdirilir. Buna görə də müəllimlərin bilik və bacarıqları materialların çətinlik səviyyələrinə uyğun olmalıdır.

b) “İşgüzar ingilis dili müəllimlərinin dərslər prosesində hansı səbəbə görə çətinliklərlə

qarşılaşır?” Yeni ixtisas sahəsində müəyyən bilik-bacarıqlara sahib olmalarına baxmayaraq işgüzar ingilis dili müəllimləri dərslər zamanı müxtəlif məzmunlu çətinliklərlə qarşılaşır. Bu çətinliklərə dil fərqləri, qrupda tələbələrin çox olması, tələbələrin ümumi ingilis dili biliklərinin zəif olması, dərslər saatlarının az olması, istifadə olunan metodikanın ənənəvi olması, interaktivliyin məhdudluğu məhdud olması və sairəni daxil etmək olar. Bu çətinliklər bir neçə səbəb əsasında formalaşır:

1) Adəti üzrə təhsil sahəsi humanitar və texniki fənlərə ayrılır. İngilis dili humanitar fənn olduğundan müəllimlər texniki ixtisas sahələrində çətinlik çəkirlər.

2) İşgüzar ingilis dili müəllimlərinin bəziləri ingilis ədəbiyyatı və ümumi ingilis dili fənlərindən fərqli olaraq texniki fənlərin keçirilməsində həvəssiz olur. Yeni sahə maraqlı oymatmasa da müəllimlər dünyanın tələbinə uyğun olaraq bu ixtisasları keçməyə məcbur olurlar.

3) İngilis dilinin işgüzar məqsədlərlə öyrədilməsinin inkişafı ilə əlaqədar müəllimlər bilikli olmaq üçün yeni sahəni öyrənməli olurlar.

c) İşgüzar ingilis dili müəllimləri hansı biliklərə sahib olmalıdır? İşgüzar ingilis dili müəllimlərinin yeni sahəni mükəmməl öyrənmələrinə ehtiyac yoxdur. Belə ki, ingilis dili müəllimləri yeni sahə üzrə aşağıdakıları bilmələri lazımdır:

- 1) Diplomatik ingilis dili kimi xüsusi sahələrə qarşı pozitiv yanaşma.
- 2) Xüsusi sahənin əsas prinsipləri haqqında ümumi biliklər.
- 3) Tələbələrin həmin sahədə biliklərinin hansı səviyyədə olması.

Belə ki, dil təcrübəçilərinin biliklərinə diplomatik ingilis dili kimi xüsusi məqsədli sahələrə aid sualların soruşulması da aiddir: Hansı diplomatik terminləri tanıyırsınız? Akronimlərin özəlliyi nədən ibarətdir? Diplomatik yazıların xüsusi qaydası var mı? və sair. Başqa sözlə desək, işgüzar ingilis dili təcrübəçiləri yeni sahəni dərinliklərinədək bilməyə də bilərlər, təcrübəçilərin əsas vəzifəsi tələbələrə lazım olan və tədris ediləcək materialı mənimsəmələridir [3, 112].

İşgüzar ingilis dilinin tədrisi prosesi bilik və bacarıqların qazanılaraq toplanılması deyil, fərdin iş fəaliyyətində üzləşdiyi və üzləşəcəyi praktik tapşırıqları ingilis dili vasitəsilə həll etmək qabiliyyətinin qazanılmasıdır. Belə ki, ingilis dilinin tədrisi konkret praktik nəticəyə istiqamətlənmişdir. Bu fənni tədris edən müəllim bilməlidir ki, dərslər sonunda tələbə hansı praktik minimuma yiyələnə bilər. Dilin tədrisi anlamını müəllimlər tələbələrə əsasən onun aspektləri, yəni qrammatikası, leksikası, fonetikasi ilə tanış etməyi və mənimsətməli olduqları kimi başa düşürlər (qəbul edirlər). Lakin işgüzar ingilis dilinin tədrisi dilin qrammatik strukturu və ya leksik bazası tanışlığı təşkil etmir. Danışıqlar, təqdimatlar-bütün bunlar ünsiyyət formasıdır, məntiqi nitqdır və bu bacarıqları öyrənmək metodikasına əlavə etmək mümkündür. İşgüzar ingilis dilini tədris edən müəllim tələbələrə meydana çıxan sualı necə verməyi, cavabdan necə yayınmağı və ya əksinə sualı birbaşa deyil, təklif formasında, nəzakətli və diplomatik tərzdə verməyi öyrətməlidir. Habelə, dialoqa necə başlamaq lazımdır, dinləyicilərin diqqətini necə cəlb etmək olar, nitqi necə ifadəli şəkildə birləşdirmək olar kimi bacarıqları müəllimin öyrədəcəyi əsas hissəyə aiddir.

Nəticədə onu qeyd etmək lazımdır ki, işgüzar ingilis dilinin öyrədilməsində müəllimin rolu tələbənin rolundan daha artıqdır. Bu istiqamətdə, müəllim biliklərə malik olmaqdan savayı tələbələrin arzu, maraqları və tələbatlarını da nəzərə almalı, öz tədris etdiyi fənnə həvəslə yanaşmalı, tələbələrin nəyi, necə və hansı məqsədlə öyrənməsi haqqında məlumatlı olmalıdır.

Məqalənin aktuallığı. İşgüzar ingilis dili dünyada aktual mövzulardan olduğu kimi, Azərbaycanda da işgüzar ingilis dilinin öyrədilməsində müəllimin rolu məsələsi öz aktuallığı

ilə seçilən məsələlərdəndir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə, ilk dəfə olaraq Azərbaycan auditoriyasında işgüzar ingilis dilini tədris edən müəllimin rolu araşdırılır, bu sahədə qarşıya çıxan problemlərin həlli yollarına nəzər salınır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən bakalavr və magistr pilləsində təhsil alan tələbələr, inilis dilini və xüsusilə də metodika fənninin tədris edən müəllimlər, ingilis dilini öyrənənlər həm nəzəri, həm də praktik baxımdan faydalana bilər.

Ədəbiyyat

1. Hüseynzadə G. Xarici dillərin tədrisində islahatların tətbiq edilməsi: müəllim-yönümlü tədrisdən tələbəyönümlü tədrisə keçid, Azərbaycan Dillər Universiteti, Dil Təlimində İnnovativ Metodlar, (<http://tempus.adu.edu.az/>), Bakı, “Neyostar M.M.C” nəşriyyat poliqrafiya müəssisəsi, 2012, 104 s.

2. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Словарь методических терминов.- М., 1999.

3. Егорова Л.А. Английский язык для специальных целей: лингвистические, прагматические и дидактические аспекты (<http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modern-linguistics-and-intercultural-communication-c112/11931-c112-048>), Москва, 2012.

4. Dudley-Evans Tony and Johns Ann M., Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach, Cambridge University Press, 1998, 301p.

5. Hutchinson T. and Waters A. English for Specific Purposes: A learning-centred approach, Cambridge University Press, 1987, 183 p.

6. Mark Ellis and Christine Johnson. Teaching Business English. Oxford University Press. 1994, 265 p.

7. Evan Frenzo. How to teach Business English. Pearson Education Limited 2005.

А. Казымова

Роль преподавателя в обучении деловому английскому языку

Резюме

Статья посвящена изучению роли учителя в обучении делового английского языка. Функция педагога английского языка заключается в помощи обучаемым достичь высоких успехов в сфере языка, помогая им различными методами. При обучении деловому английскому, для достижения высоких результатов следует принять во внимание инновативные методы и средства, желания, интересы и требования студентов, положительный подход педагога к обучаемому предмету, знания студентов что, как и по какой причине учить.

В процессе обучения деловому английскому возникают некоторые ошибки, на которые следует обратить внимание: чрезмерное внимание на лексику и грамматические упражнения, которые играют большую роль в обучении языку, не склоняясь к практике.

A. Kazimova

The role of the teacher in training the business english

Summary

The article deals with the teacher's role in teaching business English. The function of the business english teacher is to help learners to get higher achievements in the sphere of language, aiding them in a versatile way. In teaching business english, to achieve the better quality of teaching business english some terms should be taken into consideration: innovative method and means, wish, interest and demands of students, the positive approach of teacher to the subject taught, students' being aware of learning what, and how and on what purposes.

Redaksiyaya daxil olub: 21.09.2018